

УДК 78+784.7

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2023-38-5>**Катерина Валеріївна Остапович**

ORCID: 0000-0003-1391-9334

аспірант кафедри музикознавства та хорового мистецтва,
асистент кафедри музичного мистецтва
факультету культури і мистецтв
Львівського національного університету імені Івана Франка
kateryna.ostapovych.km@lnu.edu.ua

ПЕРШИЙ ФЕСТИВАЛЬ «ЧЕРВОНА РУТА» В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ РОЗВИТКУ ПІСЕННО-ЕСТРАДНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Мета роботи – проаналізувати та виокремити аспекти, які репрезентують перший фестиваль «Червона рута» як такий, що мав певний вплив на перебіг процесів розвитку та формування пісенно-естрадної культури України. Проаналізувати виступи окремих учасників, завдяки яким перший фестиваль можна вважати непересічною подією в українській пісенній культурі. **Методологія роботи** передбачає використання таких загальнонаукових методів та підходів: культурологічний підхід допоміг з'ясувати місце першого фестивалю «Червона рута» в культурно-мистецькому просторі України кінця ХХ – початку ХХІ ст.; аналітичний – для вивчення творчого доробку артистів, зокрема конкурсантів; біографічно-персоналістичний – для окреслення індивідуального внеску певних творчих особистостей та музичних формацій у процес створення та проведення фестивалю; емпіричний (спостереження, інтерв'ю, вивчення аудіо та відео матеріалів) метод було використано при вивченні творчості виконавців-конкурсантів; соціокультурний – для з'ясування місця фестивалю в контексті певних аспектів соціально-історичних видозмін. **Наукова новизна статті** полягає у виявленні знакових аспектів фестивалю «Червона рута» протягом його функціонування в культурному житті України. **Висновки.** Перший фестиваль «Червона рута» відкрив новий виток української пісенної культури, який здобув значну популярність в Україні та в її світових діаспорах. Пісня, які виконувались зі сцени фестивалю, стали хітами, які співались мільйонами людей. Повернення до ідей національної самоідентичності, використання жанрово-стильових моделей, які не схвалювались партійною верхівкою (зокрема, рок) висвітлення гострих соціальних тем, сміливе, навіть небезпечне в контексті панівної ідеології самовираження музикантів через пісню, транслявання ідей української Незалежності за допомогою творчості, розмаїття жанрів,

стилів, тематизму та особливостей індивідуальної сценічної манери, значна кількість виконавців авторської пісні, яка була тоді в стані занепаду – ці, та інші аспекти проведення першого фестивалю «Червона рута» роблять його однією із знакових подій в історії української пісенної культури кінця ХХ ст.

Ключові слова: фестиваль, «Червона рута», українська пісня, естрада, пісенна творчість, виконавство, українська музика, творчість Володимира Івасюка.

Osapovych Kateryna Valeriivna, Postgraduate Student at the Department of Musicology and Choral Art, Assistant at the Department of Musical Art, Faculty of Culture and Arts of the Ivan Franko National University of Lviv

The first “Chervona Ruta” festival in the context of the development of song and pop culture of Ukraine

The purpose of the work: to analyze and single out aspects that represent the first festival “Chervona Ruta” as such, which had a certain influence on the course of the development and formation of the song and pop culture of Ukraine. To analyze the performances of individual participants, thanks to which the first festival can be considered a unique event in Ukrainian song culture. **Methods of work** involves using the following general scientific methods and approaches were used during the writing of the article: the cultural approach helped to clarify the place of the first “Chervona Ruta” festival in the cultural and artistic space of Ukraine at the end of the 20th – beginning of the 21st century; analytical – for studying the creative work of artists, in particular contestants; biographical and personalistic – to outline the individual contribution of certain creative personalities and musical formations to the process of creating and conducting the festival; the empirical (observation, interview, study of audio and video materials) method was used to study the creativity of the competing performers; socio-cultural – to clarify the place of the festival in the context of certain aspects of socio-historical changes. **Scientific novelty** – the “Chervona Ruta” festival has been a landmark and important event in the cultural life of Ukraine for years. **Conclusions.** The first festival “Chervona Ruta” opened a new round of Ukrainian song culture, which gained considerable popularity in Ukraine and in its global diasporas. The songs that were performed from the stage of the festival became hits that were sung by millions of people. A return to the ideas of national self-identity, the use of genre and style models that were not approved by the party leadership (in particular, rock), the coverage of hot social topics, the bold, even dangerous in the context of the dominant ideology, self-expression of musicians through song, the broadcasting of the ideas of Ukrainian Independence through creativity, the diversity of genres, styles, thematics and peculiarities of individual stage manner, a significant number of performers of original songs, which were then in a state of decline – these and other aspects of the first “Chervona Ruta” festival make it one of the landmark events in the history of Ukrainian song culture at the end of the 20th century.

Key words: festival, “Red Ruta”, Ukrainian song, pop music, song creativity, performance, Ukrainian music, work of Volodymyr Ivasyuk.

Актуальність теми роботи. Перший фестиваль «Червона рута», названий на честь культової однойменної композиції Володимира Івасюка, відбувся на Буковині у м. Чернівці у 1989 році, став знаковою подією у вітчизняній культурі, зокрема пісенній. Він фігурував у мистецькому просторі як своєрідний передвісник відродження національної самосвідомості, в т.ч. у її мистецьких проявах та став поштовхом для сміливого публічного самовираження сольних виконавців та гуртів виразовими засобами музичного мистецтва. Фестиваль зняв негласну заборону на прояви національної ідентичності, на культивування народних музично-пісенних надбань. В ході першого проведення фестивалю на українській сцені з'явився цілий ряд талановитих та неординарних виконавців, які зробили свій подальший вклад у розвиток української пісні, зокрема авторської. Розгляд важливих аспектів цього культурного дійства, які репрезентують його як такий, що значною мірою вплинув на перебіг процесів розвитку та формування пісенно-естрадної культури України, є актуальним зрізом українського музикознавства.

Мета статті – проаналізувати та виокремити аспекти, які репрезентують перший фестиваль «Червона рута» як такий, що мав певний вплив на перебіг процесів розвитку та формування пісенно-естрадної культури України.

Об'єкт дослідження: перший фестиваль «Червона рута» 1989 р.

Предмет дослідження: соціально-історичні, персонологічні, та жанрово-стильові аспекти першого фестивалю «Червона рута».

Виклад основного матеріалу. Характерним для процесів формування та видозміни пісенно-естрадної культури в часи СРСР був контроль її розвитку та цензура всіх складових, що дуже ускладнювало творчий розвиток та поступ. Нівелювання української національної самобутності у творчості діячів пісенного мистецтва зумовлювалось значним впливом ідеології, та, відповідно замовлень і вказівок, які ставали рушійною силою у тематизмі та різноманітті жанрово-стильових моделей тогочасної пісенної естради. Композитори, виконавці та митці в цілому повинні були дотримуватись певних меж у написанні творів, оскільки у протилежному випадку вони просто не допускались

до виконання, а їхні автори могли мати труднощі з подальшою кар'єрою.

Ситуація дещо змінилась у 70-х рр., коли на арену пісенної естради України вийшла творчість вокально-інструментальних ансамблів, що й стало поштовхом до нового етапу її розвитку. У цей період на арену українського естрадного мистецтва виходять такі постаті як Левко Дутківський, Василь Зінкевич, Назарій Яремчук, Павло Дворський, Софія Ротару та звичайно ж один із основоположників сучасної естради – Володимир Івасюк, який сприяв виведенню вітчизняної естрадної пісні на новий, якісно інший рівень музичного та поетичного наповнення і багатства виразових засобів. Тісна прив'язка до українського фольклору та елементів народнопісенної мови зробила творчість композитора надзвичайно вагомю в історії української пісні та дала поштовх для розвитку інших талановитих митців, які послуговувались його прикладом. Одним із знаків пам'яті та вшанування митця стало започаткування фестивалю на честь його найвідомішої композиції «Червона рута».

У той час перед українською естрадою постало завдання історичного значення: створити у музиці стиль справді сучасний, глибоко національний. Щоб реалізувати цю трансформацію необхідно було очистити національне від псевдонаціональних нашарувань і відкрити справжнє обличчя національного, звільнитися від канонічних форм західної поп-музики та об'єднати національне і сучасне [2, с. 98].

Однією із суспільних тенденцій, яка відобразилась і в культурі, зокрема пісенній, стала поява націоналістичних віянь, поверталось усвідомлення національної автентичності. Оскільки під час етапу «перебудови» відбулось часткове послаблення тоталітарного режиму, то прояви національного стали дещо сміливішими, особливо на Заході України, де просували ідеї українізації, закладені пісенною творчістю В. Івасюка, про трагічну загибель якого пам'ятали. За словами поета і видавця І. Малковича, фестиваль «Червона рута» запалив іскру незалежності [9].

Завдяки новим пісенним колективам, україномовним радіостанціям і виданням почала поступово відновлюватись україн-

ська культура. Однак люди прагнули значно більших масштабів культурної революції, роль якої й належала першому фестивалю «Червона рута».

Упродовж тривалого часу увага до української музики та пісні була практично відсутньою через надмірне адміністративне втручання та через те, що вона поступово втрачала своїх прихильників і перебувала у стані художньо-інтонаційної кризи. Україномовній естрадній пісні загрожувало знищення: за роки застою вона опинилася в ролі рабині на своїй землі. Якщо б ситуація докорінно не змінилася, то україномовна естрадна пісня могла б стати музейним експонатом: «Червона рута – в “Червону книгу”» [2, с. 120].

Автором ідеї дійства найчастіше вважають Івана Лепшу, журналіста та письменника, який у 1987 році в газеті «Молодь України» запропонував проводити щорічний конкурс-фестиваль з українськими авторськими піснями. В одному з видань І. Лепша пише: «Квітка червона рута росте й розцвітає лише у певному природному середовищі: перенести її з гірської кручі у степ – і вона згасне... “Червона рута” має постійно відбуватися у Чернівцях, у краї, що виколисав талант Володимира Івасюка, чия незбагненна пісня дала ім'я цьому всеукраїнському явищу» [4].

Концепцію фестивалю розробили музиканти Тарас Мельник, Кирило Стеценко, Анатолій Калениченко та поет Іван Малкович. До складу журі входили відомі українські культурні діячі: народні артисти України Мирослав Скорик, Василь Зінкевич, Назарій Яремчук, Ніна Матвієнко, керівник ансамблю “Ватра” Ігор Білозір, соліст Тарас Петриненко та інші.

Згідно ідеологічного спрямування тогочасної епохи на фестивалі «Червона рута» повинні були домінувати російськомовні пісні, на що вказувала загальнокультурна та мовна ситуація в республіці. Тому серед інших фестивалів («Кримські зорі», «Голосієве», «Молодіжне перехрестя», фестивалі авторської пісні) «Червона рута» стає єдиним україномовним фестивалем естрадної пісні в Україні. Це була перша і єдина «Червона рута», – зауважує Тарас Курчик, – де зійшлися емоції, всі бажання, мрії про свою країну. Наступні фестивалі були, але

просто інші. Це було піднесення і розуміння того, що народжується нова українська музика, яка була дуже оригінальна і цікава, що народжується своя вільна країна. Про це всі думали і очікували. Від першого фестивалю почався музичний простір, який потім перетворився у шоу-бізнес» [8].

Фестиваль «Червона рута» вважається масштабним творчим проектом, в рамках якого задіяні десятки прогресивних музикантів, які мають власні погляди на створення, аранжування та виконання композицій. Це своєрідний майданчик музичної молоді та більш зрілих музикантів для прояву власного творчого начала та особистісних креативних рішень щодо написання та виконання пісень.

Варто відзначити, що саме на дебютному фестивалі стали помітними значні зміни, які відбулись у вітчизняній пісенній естраді за останнє десятиріччя. Особливістю першої «Червоної рути» стало виконання пісень, тематика яких фактично підлягала ідеологічній забороні – повній, або ж частковій. Політична несправедливість, прагнення до незалежності України, висвітлення соціальних проблем – все це стало своєрідним знаком протесту проти системи та передвісником майбутньої незалежності. Сміливі рішення у музичній складовій та зовнішньому сценічному вигляді тільки підтверджували незворотність процесів у розвитку пісенно-естрадної культури того часу. «Це була одночасно подія і політична, і музично-естетична, і соціальна для наступних поколінь. Вона стала переломним моментом для суспільства напередодні незалежності України» [5].

У 1989 році на чернівецькому стадіоні «Буковина» відбулося відкриття першого Всеукраїнського фестивалю «Червона рута» в знак вшанування пам'яті композитора і виконавця В. Івасюка, та з ціллю пропаганди української пісні. Це було справжнє патріотичне свято, що викликало шок у партійних чиновників того часу. Синьо-блакитні прапори, відвертий виступ Дмитра Павличка, патріотичні пісні Тараса Петриненка, Віки Врадій, Андрія Миколайчука, Андрія Середи, Андрія Панчишина, Тараса Курчика та Віктора Морозова, зміст яких містив критику тогочасної влади та її дій. У рамках фестивалю відбувся концерт пам'яті В. Івасюка. Ця подія зібрала понад 500 виконавців

не тільки із Радянського Союзу, але й США, Канади, Австрії, Аргентини, Польщі.

Можна вважати що фестиваль «Червона Рута» своєю появою зняв неофіційну заборону на ім'я і творчість видатного українського композитора-пісенника В. Івасюка, який за своє коротке життя ввійшов в історію української музики як класик української естрадної пісні, а його твори увірвалися в широкий простір.

У рамках фестивалю «Червона рута» було проведено три конкурси – поп-музики, рок-музики і авторської та співаної поезії. Окрім цього за дні заходу відбулись творчі вечори, вернісажі, концерти та засідання дискусійного клубу «Народна міфотворчість та сучасна культура», ярмарок робіт народних майстрів і виступи фольклорних колективів. На вечорі сучасної поезії, який зібрав цілу плеяду молодих поетів України, звучали твори, присвячені тривогам та невзгодам рідної землі. Не можна було не порадіти сміливим пошукам, широкому діапазону творчих здібностей учасників фестивалю [6, с. 40].

Варто відзначити, що найбільш важливим у контексті фестивалю було саме виконання авторських пісень та співаної поезії, які підіймали важливі громадські теми та стали, якоюсь мірою, продовженням традиції співців минулого – кобзарів, лірників та ін.

Аналізуючи виступи учасників та переможців першого фестивалю «Червона рута» можна виділити спільні риси їхньої творчості, які у контексті процесів видозміни пісенно-естрадної культури України створювали парадигму спрямованості діяльності тогочасних вітчизняних діячів пісенної творчості.

- використання заборонених або тих, які не дуже толерувались владою музичних жанрів та стилів (рок, рок-н-рол, тощо);
- свобода в індивідуальному осмисленні манери сценічної поведінки та прояву себе як виконавця;
- сміливість у виловлюванні заборонених або непопулярних для тогочасної політичної системи ідей, в т.ч. незалежності України;
- розмаїття авторської творчості у різних її проявах;
- вектор на популяризацію української мови у піснях, в т.ч. її діалектних розгалужень;

– увага до української поезії, особливо тої, яка суголосна настроям суспільства того часу;

– розмаїття тематизму в контексті національного прояву: історичні аспекти, важливі соціальні зміни, революційні настрої та погляди та більш традиційна тематика, яка притаманна українській пісенній культурі: любов, дружба, вірність, відданість рідному краю та оспівування подвигів національних героїв.

Аналізуючи виступи та жанрово-стильову спрямованість творчості деяких учасників, зокрема лауреатів, можна прослідкувати основні засади, спрямованість та особливості першого фестивалю «Червона рута».

Андрій Миколайчук запам'ятався аудиторії виконанням гумористично-трагічної композиції «Піду втоплюся», зміст поетичного тексту якої різко контрастує з активним, енергійним музичним супроводом, тим самим створюючи доволі неординарне поєднання, що і впливає на слухача. Ефект підсилюється епатажним сценічним образом, який підкреслюють кольорова пов'язка та букет в руках. В цілому ця композиція справляє враження ефектного сценічного номеру, у якому переважає вплив на слухача за допомогою доволі ексцентричних проявів сценічної особистості співака та специфічної манери виконання.

Ще одним лауреатом першого фестивалю «Червона рута» у номінації рок-ансамблі став гурт «Сестричка Віка». У сценічному виступі ключова роль належить солістці Віці Врадій. «Сестричка Віка», була символом бунтівного духу наприкінці 1980-их. Смілива, неординарна та епатажна, вона зі сцени, у своїх піснях говорила про такі речі, про які, зазвичай, мовчать навіть у приватних розмовах. Саме завдяки їй і таким як вона, тодішній рок став справді музикою свободи. Головними аспектами її творчого портрету є рок-н-рольний стиль виконання, епатажний сценічний одяг «оверсайз», який був нехарактерним на той час, поетичні тексти із використанням самобутнього галицького діалекту. Специфічна манера сценічної поведінки та трансляція сміливих соціально-політичних ідей помітно виділяло Віку Врадій не тільки серед учасників конкурсу але й серед інших діячів пісенно-естрадного мистецтва того часу.

У її композиції «Ганьба» присутні речетативні куплети в експресивній манері виконання головними аспектами яких є протест, засудження існуючих устоїв та заклик до відродження власних національних цінностей. Приспів виконаний у рок-стилі містить згадку про історичного діяча Морозенка. Одним із лейтмотивів пісні, який прослідковується в інструментальному програші є парафраз на пісню «Засвіт встали козаченьки».

Особливістю виступу володаря гран-прі Василя Жданкіна була національна спрямованість, не тільки у виборі репертуару, але й зовнішньому сценічному вигляді. Учасник запам'ятовувався глядачам драматичним виконанням козацької пісні «Чорна рілля» під власний супровід кобзи. Його насичений обертонами самобутній баритон вдало гармоніює із трагічним поетичним текстом пісні.

Варто відзначити, що Василь Жданкін виявив неабияку сміливість в ході фестивалю. На заключному концерті під час вручення йому найвищої нагороди «Гран-прі» він несподівано для аудиторії почав співати заборонений на той час для виконання гімн «Ще не вмерла Україна», запросивши до спільного виконання лауреатів Едуарда Драча та Віктора Морозова.

Одними з учасників, хто мав сміливість через пісню говорити на гострі соціальні теми став західноукраїнський гурт «Брати Гадюкіни», творчість яких містить жанрово-стильові елементи року, фанку, регі, рок-н-ролу, блюзу. Своєрідність стилю гурту полягає в доволі несподіваних поєднаннях, здавалося б, доволі відмінних між собою виразових засобів, як музично-поетичних, так і сценічних, що чітко проглядається у конкурсній композиції «Ой лихо». Музична складова пісні доволі традиційна для пісенної естради того часу, супровід у вигляді електронних інструментів (в т.ч. клавітари). Присутні виразні інструментальні програші та чітко прослідковується партія бас-гітари. Побудова композиції куплетна, куплети одноголосні з підголосковою партією, приспів – багатоголосий. Поетичний текст твору відображає колорит регіону, з якого приїхав гурт – специфічний західноукраїнський діалект в поєднанні зі характерним мовним акцентом та локально вживаними мовними конструк-

ціями ще більше актуалізують виступ гурту в контексті пробудження прояву національної самосвідомості. Самобутня індивідуальна манера виконання та сценічної поведінки соліста Сергія Кузьмінського вигідно вирізняє гурт з-поміж інших сучасників. Брати Гадюкіни: «Гади» могли стібатися і одночасно співчувати, бо хоч і були наркоманами і хуліганами, сприймали себе частиною знедоленого українського народу. Народу, яким керували літературною українською мовою російськомовні люди без совісті і моралі» [1].

Варто відзначити, що одним із проявів переважання національних аспектів в контексті проведення першого фестивалю «Червона рута» стало виконання пісень на слова українських поетів. Сміливі ідеї щодо незалежності України та протесту проти діючої системи були і у виступі молодого виконавиці Марії Бурмаки, яка виконувала твори під власний гітарний супровід. У пісні «Сніг в гаю» на сл. Олександра Олеся чітко прослідковується революційний настрій та бажання змінити долю країни у сторону звільнення від радянського режиму. Вокальна складова на початку пісні має досить ліричний характер, однак поступово доходячи до кульмінації набуває все більш експресивного звучання.

Рок-гурт «Кому вниз» виконав композиції «Суботів», «До Основ'яненка» на слова Тараса Шевченка та «Ельдорадо» на сл. Володимира Самійленка. У творі «Суботів», який за жанрово-стильовими ознаками можна віднести до рок музики висвітлена гостра соціальна тема – поневіряння українського народу крізь віхи історії. Самобутній тембр голосу Андрія Середи, виважений темпоритм, драматично забарвлені гармонії інструментальної партії, розлогі програші – ці та інші аспекти надають твору рис рок-балади.

Серед лауреатів фестивалю позиціонує київський рок-гурт «Зимовий сад» на чолі з солістом Олександром Тищенком. У їхньому виконанні прозвучала балада на сл. Т. Шевченка «Сирота», яку вони присвятили всім, хто перебуває за межами Батьківщини. Головною темою композиції є самотність людини, яка не знайшла своє місце на рідній землі. Твір виконаний у помірному, розлогому темпі у розповідному характері з експресивними елементами.

пресивними акцентами у вокальній партії на змістовно важливих моментах поетичного тексту. Оригінальний тембр голосу О. Тищенка (теситурно охоплює ноти контра тенорової партії) гармонійно синтезує з драматизмом тематичної лінії твору.

Ще одним конкурсним твором гурту «Зимовий сад» стала композиція «Доля» теж на сл. Т. Шевченка. Твір містить ознаки цілого ряду стилів популярної музики – поп, рок, джаз, та є яскравим прикладом оригінального осмислення поезії Т. Шевченка в контексті тогочасних суспільних змін та з використанням актуальних жанрово-стильових моделей.

Важливо зазначити, що учасники не оминули увагою і натхненника фестивалю – В. Івасюка. Зокрема співак Віктор Морозов, лауреат в номінації “співці” виконав пісню власного авторства «А ви мене поховайте», присвячену пам’яті композитора та його трагічній смерті. Композиція має куплетну форму без приспіву, виконана під власний гітарний акомпанемент.

Учасник фестивалю Андрій Панчишин з м. Львова виконав авторську пісню «Генеральний секретар» у якій в сатирично-гумористичній манері розповідає про візит Михайла Горбачова в одне з міст України. Жвавий темпоритм композиції та необтяжливий гітарний акомпанемент створюють своєрідну гумористичну замальовку на доволі небезпечну тоді політичну тематику, що підтверджує націоналістично-революційну спрямованість першого фестивалю «Червона рута».

Варто зауважити, що у рамках фестивалю були і виступи членів журі. Зокрема співак та композитор Тарас Петриненко виконав драматичну композицію «Чорнобильська зона» на гостру на той час тему – трагедію на атомній станції в Чорнобилі. Пісня має яскраво виражений характер рок-балади, це підкреслюється насиченими партіями електро- та бас-гітар.

Ще один лауреат в номінації «співці» першого фестивалю «Червона рута» музикант з Кривого Рогу Едуард Драч виконав авторську композицію із цікавою назвою «Новітній яничарський марш» (або «Політична заява в райвно Грицька Іваноча Придурченка, хохла по національності») яка в гумористично-сатиричній манері висвітлює проблеми русифікації українців та

проявів ворожості до своєї ж національної приналежності, що було гострою соціальною проблемою на той час.

Варто відзначити, що всіх учасників першого фестивалю «Червона рута» об'єднувало прагнення відродити та популяризувати українську пісенну культуру, як таку, яка є самодостатньою та має всі перспективи для подальшого розвитку та процвітання.

Висновки. Перший фестиваль «Червона рута», який відбувся у Чернівцях у 1989 році став знаковою подією в історії української естрадно-пісенної культури та мав певний вплив на подальші процеси її формування, розвитку та видозміни. Перший фестиваль «Червона рута» відкрив новий виток української пісенної культури, який здобув значну популярність в Україні та в її світових діаспорах. Пісня, які виконувались зі сцени фестивалю, стали хітами, які співались мільйонами людей. Повернення до ідей національної самоідентичності, використання жанрово-стильових моделей, які не схвалювались партійною верхівкою (зокрема, рок) висвітлення гострих соціальних тем, сміливе, навіть небезпечне в контексті панівної ідеології самовираження музикантів через пісню, транслявання ідей української Незалежності за допомогою творчості, розмаїття жанрів, стилів, тематизму та особливостей індивідуальної сценічної манери, значна кількість виконавців авторської пісні, яка була тоді в стані занепаду – ці, та інші аспекти проведення першого фестивалю «Червона рута» роблять його однією із знакових подій в історії української пісенної культури кінця ХХ ст.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. 30 років «Червоної Руги». Рута зів'яла. URL: <https://matrix-info.com/30-rokiv-chervonoyi-ruty-ruta-ziv-yala/> (дата звернення: 25.06.2023)
2. Васишин О. М. Володимир Івасюк: сила серця і таланту: монографія. Львів : Укр. акад. друкарства, 2009. 368 с.
3. Картавий П. В. Сучасна українська авторська пісня: статті про витоки жанру, авторів-ветеранів, фестивалі, поради молодим і долю В. Івасюка. Суми: Мак Ден, 2009. 79 с.
4. Лепша І. Замах на «Червону руту». *Час*. 1993. № 7. 19 лют. С. 3.
5. Овчаренко Е. Кирило Стеценко: «Червона рута-89» – одна з підвалин української незалежності» URL: <https://i-ua.tv/culture/25766-kyrylo-stetsenko-chervona-ruta-89-odna-z-pidvalyn-ukrainskoi-nezalezhnosti> (дата звернення: 16.05.2023).

6. Рутковська О. Полемічні роздуми про фестиваль “Червона рута”: перспективи розвитку української естради. *Народна творчість та етнографія*. 1990. № 2. С. 38–41.

7. Стеценко К. Перші уроки «Червоної руті». *Молодь України*. 1989. 4 черв. С. 2.

8. Терещук Г. Пісенний вибух 1989 року. Фестиваль “Червона рута” наблизив Незалежність України. 17 вересня 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30167325.html>

9. Терещук Г., Кагуй П. Українська пісня руйнувала СРСР. Перший фестиваль “Червона рута”. *Радіо Свобода* 17 вересня 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30164164.htm>

REFERENCES

1. 30 rokov “Chervonoi Ruty”. Ruta ziviala. URL: <https://matrix-info.com/30-rokiv-chervonoyi-ruty-ruta-ziv-yala/> [in Ukrainian].

2. Vasylyshyn, O. M. (2009). Volodymyr Ivasiuk: syła sertsia i talantu. L'viv: Ukr. akad. drukarstva,. [in Ukrainian].

3. Kartavyi, P.V. (2009). uchasna ukrainska avtorska pisnia: statti pro vytoky zhanru, avtoriv-veteraniv, festyvali, porady molodym i doliu Volodymyra Ivasiuka. Sumy: MakDen. [in Ukrainian].

4. Lepsha, I. (1993). Zamakh na «Chervonu rutu». *Chas*. № 7. [in Poland].

5. Ovcharenko, E. Kyrylo Stetsenko: “Chervona ruta-89 – odna z pidvalyn ukrainskoi nezalezhnosti» URL: <https://i-ua.tv/culture/25766-kyrylo-stetsenko-chervona-ruta-89-odna-z-pidvalyn-ukrainskoi-nezalezhnosti> [in Ukrainian].

6. Rutkovska, O. (1990). Polemichni rozдумы pro festyval «Chervona ruta»: perspektyvy rozvytku ukrainskoi estrady. *Narodna tvorchiť ta etnografii*. № 2. S. 38–41. [in Ukrainian].

7. Stetsenko, K. (1989). Pershi uroky «Chervonoi ruty». *Molod Ukrainy*. 4 cherv. [in Ukrainian].

8. Tereshchuk, H. (2019). Pisennyi vybukh 1989 roku. Festyval “Chervona ruta” nablyzyv Nezalezhnist Ukrainy. 17 veresnia. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30167325.html> [in Ukrainian].

9. Tereshchuk, H., Kahui, P. (2019). Ukrainska pisnia ruinuvala SRSR. Pershyi festyval “Chervona ruta”. *Radio Svoboda*. 17 veresnia URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30164164.htm> [in Ukrainian].